

Самуляк М.Ю.

*Викладач кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національний університет,
адвокат*

Гулик К.М.

*Студентка 1 курсу магістратури, спеціальність «Міжнародне право»
Західноукраїнський національний університет*

ПЕРЕГЛЯД ЗАСТАВИ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ПРИ ПРИЗОВІ ОСОБИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання перегляду застави як запобіжного заходу у кримінальних провадженнях щодо осіб, які після обрання вказаного запобіжного заходу призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Постановою Кабінету міністрів України № 560 від 16.05.2024 «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» затверджено Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період (далі – Порядок). Згідно пункту 4 Порядку, на військову службу, під час мобілізації на особливий період, можуть бути призвані підозрювані або обвинувачені особи, до яких під час досудового розслідування або судового розгляду застосовано інший захід, ніж запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, крім тих, що підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ухвали слідчого судді про скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [1].

Незважаючи на вимоги Порядку, у правозастосовній практиці мають місце непоодинокі випадки призову на військову службу осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді застави. При цьому, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, як правило, не враховують вимогу щодо обов'язкової наявності ухвали слідчого судді або суду про скасування запобіжного заходу з метою проходження військової служби за призовом під час мобілізації. У подальшому, такі кримінальні провадження нерідко підлягають зупиненню [2]. За таких умов виникає ситуація, за якої запобіжний захід у вигляді застави формально зберігає чинність, однак фактично втрачає здатність забезпечувати кримінальне провадження.

Призов на військову службу під час мобілізації, на особливий період, обвинуваченого чи підозрюваного суттєво ускладнює чи унеможлиблює належне виконання деяких обов'язків, визначених ч. 5 ст. 194 КПК України. Обрання запобіжного заходу у вигляді застави ґрунтується на обставинах, що існували на момент його застосування, тоді як подальше набуття особою статусу військовослужбовця суттєво змінює умови реалізації цього запобіжного заходу. Ризики, передбачені ст. 177 КПК України, істотно зменшуються, оскільки особа має визначене місце служби, підпорядковується військовому командуванню та перебуває під постійним контролем держави. За таких обставин, подальше застосування запобіжного заходу у вигляді застави втрачає свою необхідність та пропорційність.

Ми поділяємо думку, що висловлена Козаченко О. В., Мусиченко О. М., щодо необхідності подальшого обґрунтування та законодавчої регламентації в КПК України окремого «спеціального» запобіжного заходу для військовослужбовців [3]. Впровадження такого інституту дозволило б гармонізувати інтереси правосуддя із завданнями оборони держави, змінивши майновий тягар застави на дієвий механізм військової дисципліни та контролю з боку командування.

На нашу думку, застосування запобіжного заходу у вигляді застави порушуватиме право заставодавця мирно володіти своїм майном, через суттєву

зміну обставини, яких не було під час внесення заставодавцем застави. При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави заставодавцю роз'яснюються обов'язки щодо забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого та наслідки їх невиконання [4]. Водночас, на час внесення застави обов'язок забезпечення належної процесуальної поведінки особи в умовах призову особи на військову службу під час мобілізації, на особливий період, об'єктивно був відсутній, оскільки відповідні обставини виникли після внесення застави.

У судовій практиці відсутній єдиний підхід до вирішення питання про зміну або скасування запобіжного заходу щодо особи, призваної на військову службу під час мобілізації в особливий період. Обґрунтованою видається позиція, що оскільки особа проходить військову службу в ЗСУ, на даний час виконує бойові завдання, отже відпала мета застосування запобіжного заходу в кримінальному провадженні [5]. Слушно наголошується, що неповернення застави становитиме надмірний тягар для заставодавця [6]. Водночас, у судовій практиці висловлюється і інша позиція, відповідно до якої сплив строку дії процесуальних обов'язків, покладених на підозрюваного, не припиняє дії запобіжного заходу у вигляді застави та не є підставою для її повернення. Скасування застави можливе лише в порядку, передбаченому статтею 201-1 КПК України, за ініціативою прокурора. Оскільки застава, згідно зі статтями 182 та 203 КПК України, не має граничного строку дії та зберігає силу до ухвалення вироку або закриття кримінального провадження, її повернення за відсутності скасування запобіжного заходу суперечить меті його застосування та положенням кримінального процесуального закону [7].

Ми вважаємо, що застосування подібного підходу може порушувати питання щодо відповідності такого втручання у право заставодавця на мирне володіння своїм майном, гарантованим статтею 1 Протоколу Європейською конвенції з захисту прав людини [8]. Щоб бути сумісним із загальним правилом, викладеним у першому реченні першого абзацу статті 1 Протоколу № 1, втручання у право на мирне володіння «майном», окрім того, що має бути

передбачене законом і застосовуватися в суспільних інтересів, також повинно досягти «справедливого балансу» між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту фундаментальних прав особи [9]. Заставадатець, вносячи грошові кошти, як застава, обґрунтовано очікує дотримання органами державної влади Порядку, зокрема в частині вирішення питання про скасування запобіжного заходу, у зв'язку з проходженням особою військової служби за призовом під час мобілізації в особливий період.

Отже, відсутність єдиного підходу в судовій практиці, а також розрив між вимогами нормативних актів та фактичними діями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки створюють ситуацію правової невизначеності як для підозрюваних, обвинувачених, так і для заставадавців, судів і прокурорів. У цьому контексті об'єктивно виникає потреба у формуванні єдиного, нормативно закріпленого підходу до вирішення питання зміни або скасування запобіжного заходу у вигляді застави у разі призову для проходження військової служби під час мобілізації, на особливий період. Такий підхід має бути реалізований шляхом внесення змін до законодавства, які, з одного боку, забезпечать справедливий баланс між публічними інтересами держави у сфері безпеки та правами людини, а з іншого - гарантуватимуть правову визначеність процедур для проходження військової служби під час мобілізації, на особливий період, ефективний судовий контроль і наявність дієвих механізмів юридичної відповідальності за незаконний призов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період : постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>
2. Ухвала Лебединського районного суду Сумської області від 21.10.2025 у справі № 588/1342/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131117152>

3. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану крізь призму дотримання прав людини. *Публічне право*. 2025. № 3 (59). С. 36–46.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (ч. 3 ст. 182). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 06.03.2025 у справі N 607/17106/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125691152>
6. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 03.04.2025 у справі N 607/21085/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126313856>
7. Ухвала Тячівського районного суду Закарпатської області від 10.11.2025 № 307/2687/24 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131802963>
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
9. The case of *Beyeler v. Italy* (Application no. 33202/96), Judgment of 5 January 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58832>